

راهبردهای دولت در راستای مدیریت واردات با هدف جهش تولید

الهه رحیم دوست^۱

چکیده

نگاهی به روند توسعه یافتگی کشورها نشان می‌دهد تخصص‌گرایی و تولید بر اساس مزیت‌های نسبی و مطلق (در جهانی که به سمت افزایش مناسبات و روابط تجاری در پیش است) یکی از الزامات پیمودن این مسیر است. با توجه به ضرورت این مهم، لازم است کشورها با اتخاذ سیاست‌های مرتبط در حوزه روابط تجاری، از ضربات احتمالی این مسیر بر اقتصاد خود بکاهند. نگاهی به روند تجارت خارجی در ایران نشان می‌دهد به‌رغم برخی سیاست‌های تشویقی در راستای مدیریت واردات در کشور از جمله پرداخت تسهیلات متناسب با هدف مدیریت واردات، اعمال نرخ تعرفه متفاوت برای کالاها، افزایش شفافیت در ثبت سفارش کالاهای وارداتی، تخصیص ارز دولتی به برخی کالاها، اعمال برخی بخشودگی‌ها و فرصت‌بخشی‌ها به فعالان اقتصادی و...، متأسفانه شاهد نبود نظارت کافی بر کالاهای وارداتی هستیم؛ به‌طوری‌که بخش زیادی از این واردات، صادرات‌گرا نبوده است. تا جایی که در اقلام عمده وارداتی شاهد واردات کالاهای با فناوری بالا نیستیم. بر اساس آمار بین‌المللی مشاهده می‌شود که سهم واردات کالاهای با فناوری بالا از کل تجارت ایران در سال ۲۰۲۳، حدود ۵ درصد بود. همچنین، در مبادلات خود مجبور به ارزان‌فروشی و در مقابل، خرید کالا با قیمتی گران‌تر بوده‌ایم. تداوم این مسیر موجب می‌شود تا کشور از اهداف تعیین شده رشد و جهش تولید در سال‌های برنامه هفتم بازماند. با توجه به اهمیت این موضوع، برخی راهکارها مانند اتخاذ راهبرد توسعه فعالیت‌های اقتصادی و تعیین بخش‌های اولویت‌دار، تهیه و ابلاغ سیاست‌های صادرات‌گرا و بلندمدت، تدوین بسته‌های حمایتی، تسهیل فضای کسب‌وکار و... پیشنهاد می‌شود.

واژگان کلیدی: تولید، واردات، صادرات، واسطه‌ای، مصرفی، سرمایه‌ای، حمایت، سیاست، تعرفه، ارز.

مقدمه

جهانی شدن در قرن ۲۱ دارد. این موضوع بیان‌کننده وابستگی متقابل کشورها به یکدیگر و تولید بر اساس مزیت‌های نسبی و مطلق است. تولید بر اساس مزیت‌های نسبی موجب می‌شود با حداکثرسازی سود توسط تولیدکنندگان و افزایش درآمد، زمینه تأمین رفاه شهروندان بیش‌ازپیش فراهم شود.

با توجه به اینکه پیمودن مسیر توسعه و رشد اقتصادی پایدار در گروی تقویت بخش‌های تولید مولد در کشور است، از این‌رو شناخت مزیت‌ها و ظرفیت‌های بالقوه در عرصه‌های گوناگون تولیدی نخستین گام در مسیر پیشرفت خواهد بود. نگاهی به دنیای مدرن امروزی نشان از شدت گرفتن

کالاهای غیرضرور، گامی مؤثر در این حوزه بردارد. در این گزارش ابتدا با نگاهی به وضعیت واردات کشور، به بررسی سیاست‌های تشویقی دولت در راستای مدیریت واردات خواهیم پرداخت. در ادامه، با بیان ملاحظات امنیت اقتصادی این موضوع، برخی راهکارهای پیشنهادی ارائه می‌شود.

۱- نگاهی به وضعیت واردات کشور

با توجه به اینکه در روابط بین‌الملل، منافع مشترک در حوزه‌های مختلف زمینه همکاری میان کشورها را فراهم می‌کند، رشد این همکاری‌ها در گذر زمان منجر به وابستگی متقابل می‌شود. ایجاد وابستگی متقابل بر پایه مزیت‌های مطلق و نسبی شکل می‌گیرد تا از این راه افزون‌بر تأمین نیاز کشورها، زمینه رشد بخش‌های تولیدی فراهم آید؛ ضمن اینکه این موضوع منجر به حرکت کشورها در مسیر پیشرفت می‌شود تا با کاهش تمرکز خود بر تولید کالاهای صرفاً مصرفی، به سمت تولید کالاهای سرمایه‌ای و با فناوری بالاتر بروند و در نتیجه، قدرت رقابت‌پذیری خود را در عرصه‌های بین‌المللی افزایش دهند. بنابراین، لزوم حساسیت نسبت به نوع کالاهای وارداتی با در نظر گرفتن مزیت‌های تولیدی کشور به‌منظور تداوم رشد مثبت و جهش تولید یکی از پراهمیت‌ترین موضوعات در روابط تجاری با دیگر کشورهاست. با توجه به اهمیت موضوع و با عنایت به اینکه سال ۱۴۰۳ با عنوان سال «جهش تولید با مشارکت مردم» نام‌گذاری شده است، لازم است تا در این بخش از گزارش به بررسی وضعیت واردات کالاها در اقتصاد ایران بپردازیم.

در این میان، نگاهی به روند اقتصادی ایران نشان می‌دهد (با وجود تنگنای بین‌المللی به دلیل اعمال تحریم‌های ظالمانه در سالیان متمادی و نیز جنگ و برخی کاستی‌های داخلی و...) پس از مواجهه با سال‌های متعدد رشد اقتصادی منفی، خوشبختانه در سال‌های اخیر با رشد اقتصادی مثبت روبه‌رو شده است که به‌منظور رسیدن به توسعه اقتصادی و دوری از اقتصاد تک‌محصولی نیازمند تداوم این رشد و نیز جهش قابل توجه در بخش‌های مختلف تولیدی کشور هستیم تا بتوانیم اهداف تعیین‌شده در اسناد بالادستی را که همان دستیابی به رشد ۸ درصدی در پایان برنامه هفتم توسعه است، رقم بزنیم. در این رهگذر، شناخت دقیق مزیت‌ها و توانمندی‌های کشور و اولویت‌بندی در توزیع منابع و پیشرفت صنایع پیشران یکی از الزامات این عرصه است. از آنجاکه رشد صنایع پیشرفته نیازمند ورود فناوری به کشور است، شناخت طرف‌های تجاری مؤثر و نیز چگونگی ورود این فناوری از جایگاهی ویژه برخوردار است. این موضوع در حالی مطرح است که صادرات کشور هم به لحاظ کمی و تنوع محصولات و هم از نظر ورود ارز به کشور دارای محدودیت است. از سوی دیگر، ورود فناوری به کشور افزون‌بر محدودیت‌های حاکم، مستلزم صرف منابع عظیم ارزی است. بنابراین، دقت در نوع کالاهای وارداتی و جلوگیری از واردات کالاهای مشابه تولید داخل بسیار حائز اهمیت است. با توجه به اهمیت موضوع، لازم است دولت با اتخاذ برخی سیاست‌ها در راستای حمایت از تولیدکننده با هدف جلوگیری از واردات

جدول ۲- اقلام عمده وارداتی در سال ۱۴۰۲ و مقایسه آن با مدت مشابه سال ۱۴۰۱

درصد تغییر	ارزش واحد (تن/دلار)		درصد تغییر	وزن (هزارتن)		درصد تغییر	ارزش (میلیون دلار)		عنوان کالا
	۱۴۰۱	۱۴۰۲		۱۴۰۱	۱۴۰۲		۱۴۰۱	۱۴۰۲	
-۸	۴۰۴	۳۷۱	۲۶	۸۰۹۳	۱۰۱۹۱	۱۶	۳۲۷۲	۳۷۸۳	ذرت دامی
-۵	۶۰۵۰۴۳	۵۷۷۷۶۰	۷	۵	۵	۳	۲۸۳۳	۲۹۰۶	سایر تلفن‌های هوشمند
		۶۴۵۹۶۶۲۹	۱۰۰	۰	۰/۰۳	۱۰۰	۰	۱۹۳۶	طلای خام
-۹	۷۷۸	۷۱۰	۷	۲۵۳۳	۲۷۱۳	-۲	۱۹۷۱	۱۹۲۷	دانه سویا تراریخته
۰	۱۰۰۳۸	۱۰۰۲۱	۷۹	۸۹	۱۵۸	۷۸	۸۹۱	۱۵۸۸	قطعات منفصله برای تولید خودروی سواری
-۷	۱۲۶۵	۱۱۷۴	-۳۸	۱۷۰۵	۱۰۵۵	-۴۳	۲۱۵۶	۱۲۳۸	برنج
-۲۰	۱۷۹۸	۱۴۴۱	۲۳	۶۵۰	۸۰۱	-۱	۱۱۶۹	۱۱۵۳	روغن دانه آفتابگردان
-۱	۶۳۶	۶۳۱	۲۵	۱۳۴۳	۱۶۸۱	۲۴	۸۵۵	۱۰۶۲	کنجاله سویا
-۱۲	۴۵۲	۳۹۶	-۴۴	۴۴۷۳	۲۵۲۷	-۵۰	۲۰۲۰	۱۰۰۲	گندم معمولی
۵	۱۴۸۸۵	۱۵۶۸۱	۸۳	۳۰	۵۴	۹۲	۴۴۴	۸۵۴	تراکتورها با موتور پیستونی
-۱۸	۴۱۷	۳۴۲	-۸	۲۳۷۸	۲۱۸۲	-۲۵	۹۹۱	۷۴۷	جو به‌استثنای بذر
-۲۳	۱۴۸۱	۱۱۴۷	۴	۴۹۶	۵۱۴	-۲۰	۷۳۴	۵۸۹	پالم اویل
۴	۱۰۸۷۳	۱۱۳۱۶	۵۶	۲۹	۴۵	۶۲	۳۱۵	۵۱۲	موتورسیکلت‌ها با ساخت داخل ۲۰ تا کمتر از ۳۰ درصد
-۳	۸۸۵۹	۸۶۲۱	۴۲	۴۱	۵۸	۳۹	۳۶۱	۵۰۱	قطعات منفصله برای تولید خودروی سواری با ساخت داخل ۳۰ تا کمتر از ۵۰ درصد
۲۲	۵۴۱	۶۵۷	-۴۲	۱۲۵۵	۷۲۶	-۳۰	۶۷۹	۴۷۷	شکر تصفیه‌نشده
۴	۱۸۰۰	۱۸۶۴	-۲	۲۵۲	۲۴۶	۱	۴۵۴	۴۵۹	روغن خام سویا
۱	۶۵۴	۶۶۲	۱۵	۵۸۰	۶۶۴	۱۶	۳۷۹	۴۴۰	موز سبز تازه
-۴	۵۶۱۲	۵۳۸۹	۲۷	۶۳	۸۰	۲۲	۳۵۶	۴۳۳	سایر پارچه‌های تاروپودباف
-۱	۲۰۱۹۴	۲۰۰۲۳	۵۲	۱۳	۱۹	۵۱	۲۵۷	۳۸۸	جعبه‌دنده خودکار
-۳	۸۴۷۶	۸۱۹۳	۶۲	۲۸	۴۵	۵۷	۲۳۶	۳۶۹	قطعات منفصله برای تولید خودروی وانت با ساخت داخل ۶۱ درصد
۱۱	۸۷۴	۹۴۱	-۱	۲۴۰۵۴	۲۳۷۶۵	۱۰	۲۰۳۷۲	۲۲۳۶۲	جمع بیست قلم

مأخذ: سازمان توسعه تجارت ایران، ۱۴۰۳.

یادشده با توجه به عملکرد نه‌چندان مناسب صنعت خودروسازی در کشور نمی‌تواند در راستای جهش تولید مؤثر واقع شود. همچنین، با نگاهی به اقلام عمده وارداتی شاهد واردات کالاهای با فناوری بالا نیستیم. بر اساس آمار بین‌المللی مشاهده می‌شود که سهم واردات

همان‌طور که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود، عمده‌ترین اقلام وارداتی به کشور که حدود ۳۴ درصد از ارزش کل واردات را دربرمی‌گیرد، شامل اقلام کالاهای اساسی و قطعات منفصله مربوط به ساخت خودرو و نیروی‌محرکه است که به نظر می‌رسد اقلام

گواه این مطلب نیز آن است که بر اساس آخرین آمار در دسترس، ارزش هر واحد صادرات غیرنفتی در سال ۱۴۰۲ در مقایسه با سال ۱۴۰۱، از رشد منفی ۱۷ درصدی برخوردار بوده درحالی که ارزش هر واحد واردات در مدت مشابه، از رشد ۵/۲ درصدی برخوردار بوده است. به عبارت دیگر، ایران در مبادلات خود مجبور به ارزان‌فروشی و در مقابل خرید کالا با قیمتی گران‌تر بوده است. همچنین، لازم به توضیح است که واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای چنانچه در راستای توسعه صادرات غیرنفتی باشد، مفید خواهد بود. در غیر این صورت چنانچه این واردات صرف تولید کالاهای مصرفی در داخل شود با زمانی که کالای مصرفی به داخل کشور وارد می‌شود تفاوتی نخواهد داشت. هرچه شکاف میان واردات و صادرات غیرنفتی کمتر شود، این روند به نفع امنیت اقتصادی خواهد بود و هرچه این شکاف بیشتر شود، کشور را به لحاظ وابستگی و ضربه‌پذیری اقتصادی آسیب‌پذیرتر می‌کند.

بر اساس آخرین آمار در دسترس در سال ۱۴۰۲ و در مقایسه با سال ۱۴۰۱، شاهد افزایش شکاف میان میزان واردات و صادرات غیرنفتی در کشور از ۶۱۷۶ میلیون دلار به ۱۶۸۷۵ میلیون دلار بوده‌ایم. این در حالی است که اگر واردات مربوط به تولیدات صادرات‌گرا بود، باید با افزایش واردات، صادرات غیرنفتی به‌طور زیادی افزایش می‌یافت. بنابراین، مدیریت واردات در کشور و اتخاذ روش‌هایی که بتوان با آن تولید داخل را تقویت کرد تا از واردات بی‌رویه به کشور جلوگیری شود، از اهمیت زیادی

کالاهای با فناوری بالا از کل تجارت ایران در سال ۲۰۲۳ حدود ۵ درصد بود که ایران از میان ۱۳۲ کشور مورد مطالعه، رتبه ۱۱۴ را کسب کرد.

این موضوع در حالی مطرح است که از نظر محاسباتی، ارزش هر تن صادرات کالا در سال ۱۴۰۲، معادل ۳۶۲ دلار و ارزش هر تن واردات در این سال، ۱۶۹۷ دلار بود. حال چنانچه شاخص قیمت صادرات بر شاخص قیمت واردات تقسیم شود، رابطه مبادله بازرگانی معادل ۰/۲۱ می‌شود که این شاخص در مقایسه با سال ۱۴۰۱، منفی ۲۱ درصد تغییر کرده است. به عبارت بهتر می‌توان گفت به‌ازای هر واحد صادرات می‌توان ۰/۲ واحد کالا به کشور وارد کرد که این موضوع بیان‌کننده لزوم حساسیت بیشتر سازمان‌های تصمیم‌گیرنده در چگونگی و تعیین نوع کالاهای وارداتی به کشور است؛ زیرا وجود تنگنای ارزی و نیز محدودیت در طرف‌های تجاری در صورتی که با عدم برنامه‌ریزی درست در خصوص نوع کالاهای وارداتی همراه شود، منجر به هدررفت منابع محدود و عدم پیشرفت کشور و از سوی دیگر منفی شدن تراز تجاری خواهد شد که تهدیدی برای امنیت اقتصادی و رشد تولید مولد در کشور خواهد بود.

لازم به توضیح است که واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای چنانچه در راستای توسعه صادرات غیرنفتی باشد، مفید خواهد بود.

برخوردار است که در ادامه، به بررسی سیاست‌های تشویقی دولت در این حوزه خواهیم پرداخت.

شواهد نشان می‌دهد برخی اقدامات صورت گرفته در کشور از جمله حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان و اعطای وام به آن‌ها در راستای تقویت تولید و رسیدن به مرحله تولید انبوه این‌گونه شرکت‌ها، گامی مؤثر در این زمینه بوده است.

۲- سیاست‌های تشویقی دولت در راستای مدیریت واردات

در بررسی الگوهای توسعه همواره دو نوع نگرش مطرح بوده است. نگرشی لازمه توسعه یافتگی را در قطع وابستگی به دیگر کشورها و واردات می‌داند. طرفداران این نوع نگرش معتقدند با حمایت دولت از صنایع داخلی، تقاضا برای نیروی کار به شدت افزایش می‌یابد که با افزایش فراگیری و تخصص و درنهایت، افزایش بهره‌وری منجر به تحرک نیروی کار می‌شود. در نقطه مقابل این دیدگاه، نگرش صادرات‌گرا قرار دارد که معتقد است باید تمرکز را بر تجارت جهانی معطوف کرد و در این راه به تولید کالاهایی پرداخت که کشور در آن‌ها مزیت نسبی دارد و می‌تواند با ورود ارز از طریق افزایش صادرات، به توسعه اقتصادی بپردازد.

مطالعه سابقه تاریخی این دو نوع نگرش نشان می‌دهد اتخاذ سیاست جایگزینی واردات (نگرش

نخست) منجر به آن می‌شود که صنایع مختلف با تکیه بر حمایت‌های دولتی و بدون تأسی از دانش و خلاقیت، به صناعی رانت‌محور تبدیل شوند که همواره از دولت انتظار دریافت امتیازات حمایتی، وام‌های ارزان قیمت و... را دارند. تداوم این وضعیت پیامدهایی مانند کاهش درآمدهای دولت، ناکارآمدی سیستم مالیاتی و... را به همراه خواهد داشت. لازم به توضیح است تبعیت از این نگرش موجب می‌شود تا بسیاری از کالاهایی که توان ورود به عرصه تجارت خارجی را دارند، در نبود حمایت‌های صادراتی به بازارهای جهانی راه نیابند. از این رو باید گفت اتخاذ سیاست صادرات‌گرا مبتنی بر مزیت‌ها می‌تواند تسهیل‌کننده روند توسعه اقتصادی در کشورها باشد. بررسی وضعیت تجارت خارجی در ایران نشان می‌دهد عقب‌ماندگی‌های ناشی از جنگ تحمیلی و نیز محدودیت‌های بسیار متعدد به دلیل اعمال تحریم‌های ظالمانه، روند توسعه کشور و افزایش مبادلات و همچنین، قدرت رقابت و چانه‌زنی را در عرصه بین‌المللی از کشور سلب کرده است. لازم به توضیح است فقدان تنوع در طرف‌های تجاری و مبادله با کشورهایی که چندان در زمینه برخورداری از فناوری موفق نبوده‌اند، موجب شده است تا ایران در مقابل کالاهای صادراتی خود و ارز ناشی از آن، به واردات کالاهایی روی بیاورد که از نظر فناوری ساخت پیشرفته نباشند. از سوی دیگر نیز محدودیت در مبادلات مالی با کشورها منجر به عدم ورود سرمایه‌گذار خارجی به کشور و درنهایت، عدم ورود فناوری به کشور شده است. از این رو باز نگهداشتن

بازارهای خارجی بپردازد و قدرت رقابت‌پذیری کالاهای تولید داخل را در عرصه بین‌المللی ارتقا دهد. از این رو به جای ابقای کالاها در کشور، می‌توان شاهد رشد کالاهای صادراتی و در مقابل، واردات کالاهایی به کشور بود که جزو مواد اولیه تولید با هدف صادرات است. شواهد نشان می‌دهد برخی اقدامات صورت‌گرفته در کشور از جمله حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان و اعطای وام به آن‌ها در راستای تقویت تولید و رسیدن به مرحله تولید انبوه این‌گونه شرکت‌ها، گامی مؤثر در این زمینه بوده است. با توجه به محدودیت‌های آماری در کشور و با تکیه بر آمار قابل دسترس می‌توان گفت بانک تخصصی توسعه صادرات^۱ در سه‌ماهه نخست سال جاری، بیش از ۱/۷ درصد از کل تسهیلات اعطایی خود را به شرکت‌های دانش‌بنیان و نزدیک به ۲۰ درصد از این تسهیلات را به شرکت‌های کوچک و متوسط اعطا کرده است. این بانک در کارنامه عملکردی خود با پرداخت تسهیلات حدود ۱۱۷/۳۲۷ میلیارد ریالی (معادل ریالی کل تسهیلات اعطایی) به مشتریان در سه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳، از رشد ۲۲۷ درصدی در این حوزه نسبت به دوره مشابه سال گذشته برخوردار بوده است. همچنین، بر اساس آخرین آمار منتشرشده بانک مرکزی، از سهم ۳۸ درصدی بانک صنعت و معدن از اعتبارات تخصیص داده‌شده به این بانک برای اعطای تسهیلات به صاحبان کسب‌وکار مشاهده می‌شود که حدود ۸۷ درصد از این تسهیلات به‌منظور تأمین سرمایه در گردش واحدهای صنعتی و معدنی بوده

درهای گمرک کشور به واردات هرگونه کالایی اشتباهی جبران‌ناپذیر است که در سال‌های اخیر خوشبختانه تا اندازه زیادی از ورود کالاهای مشابه تولید داخل جلوگیری شده است. این موضوع افزون‌بر اینکه از خروج ارز از کشور جلوگیری می‌کند، موجب رونق تولید داخل خواهد شد. در این میان، اتخاذ سیاست‌های تشویقی یا حمایتی دولت در راستای جهت‌دهی به واردات با هدف تسریع در جهش تولید کشور بسیار مؤثر خواهد بود که در این بخش به برخی از این سیاست‌ها اشاره می‌کنیم.

بر اساس آخرین آمار در دسترس در سال ۱۴۰۲ و در مقایسه با سال ۱۴۰۱، شاهد افزایش شکاف میان میزان واردات و صادرات غیرنفتی در کشور از ۶۱۷۶ میلیون دلار به ۱۶۸۷۵ میلیون دلار بوده‌ایم.

- پرداخت تسهیلات متناسب با هدف مدیریت واردات کشور

یکی از راه‌هایی که می‌تواند در راستای جهت‌دهی واردات در کشور صورت پذیرد، اعطای تسهیلات به‌منظور رشد صادرات است. این موضوع موجب می‌شود تا تولیدکننده داخلی با به‌کارگیری منابع مالی از طریق افزایش و بهبود کیفیت کالاها به جذب

1. <https://www.mefa.ir/fa-IR/shada/11910/news/view/22685/263855/?init>.

افزایش شفافیت در ثبت سفارش کالاهای وارداتی

نگاهی به سابقه عملکردی کشور در حوزه واردات کالا نمایان‌کننده نوعی بی‌نظمی و نیز اتلاف در منابع بوده است که می‌توان یکی از دلایل عمده آن را فقدان شفافیت در نوع و مقدار کالاهای وارداتی دانست. این موضوع در سال‌های اخیر و در مورد کالاهای اساسی بیشتر اتفاق افتاده است. تکرار وضعیت یادشده پیامدهایی مانند کمبودهای ارزی و به تبع، عدم توان کشور برای ورود برخی دیگر از کالاهای ضروری را با خود به همراه داشته است. با توجه به اهمیت موضوع، یکی از اقداماتی که در سال‌های اخیر با هدف افزایش شفافیت واردات در سیستم‌های دولتی به کار گرفته شده، ثبت دقیق سفارشات و بهره‌برداری از سامانه جامع تجارت است که هرروزه افزون‌بر تقویت این سیستم، سازمان‌های مربوط به تجارت کل کشور به آن می‌پیوندند. اجرای این تصمیم یکی از گام‌های اساسی در ردیابی میزان نیاز واقعی کشور به واردات بود تا با جلوگیری از ورود کالاهای با قابلیت تولید در ایران، زمینه تقویت تولید داخل و افزایش توان صادراتی به منظور کاهش وابستگی و افزایش ارزآوری برای تولیدکننده داخلی فراهم شود. از این رو می‌توان انتظار داشت رفته‌رفته با اجرای دقیق آن در بخش‌های مختلف شاهد جهش تولید در کشور باشیم. در این راستا، هماهنگی دیگر سازمان‌ها از جمله بانک مرکزی، گمرک جمهوری اسلامی، وزارت صمت و... بسیار حائز اهمیت است تا با تحقق هدف‌گذاری صورت گرفته در کشور، مسیر ارتقای تولید فراهم شود.

است. این موضوع تا اندازه زیادی بیان‌کننده اعطای تسهیلات به منظور رشد تولید و تقویت توان صادراتی در کشور است. لازم به توضیح است بیان این مطلب از اهمیت نقش نظارت بر چگونگی هزینه‌کرد این منابع نمی‌کاهد.

اعمال نرخ تعرفه متفاوت برای کالاها

یکی از ابزارهایی که می‌توان در راستای مدیریت واردات، تشویق و جهش تولید و نیز به‌عنوان مشوق صادراتی در کشور به مرحله اجرا درآورد، تعیین نرخ تعرفه متفاوت و متناسب با اهداف کلان اقتصادی در کشور است. در این بین، برخی تصمیمات دولت از جمله ابلاغ سیاست «واردات در قبال صادرات خود» موجب شد تا صادرکننده اقدام به واردات کالاهایی کند که قدرت صادرات کالاهای ساخته‌شده از کالاهای وارداتی را دارد و در این میان، اعمال نرخ تعرفه معقول یا کاهش نرخ تعرفه برای این‌گونه کالاها در راستای مدیریت کالاهای وارداتی بسیار مفید واقع می‌شود. در سال‌های اخیر این موضوع در خصوص برخی فهرست‌هایی کالایی صورت پذیرفت که گامی مؤثر در این زمینه بود.

شواهد نشان می‌دهد برخی اقدامات صورت گرفته در کشور از جمله حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان و اعطای وام به آن‌ها در راستای تقویت تولید و رسیدن به مرحله تولید انبوه این‌گونه شرکت‌ها، گامی مؤثر در این زمینه بوده است.

روند تولید یاد می‌کنند، مسئله پرداخت مالیات و ارائه برخی ضمانت‌نامه‌هاست. یکی از اقداماتی که در دولت سیزدهم در راستای کمک به بخش‌های تولیدی صورت گرفته است، اعطای ضمانت‌نامه‌های بانکی به منظور امهال در پرداخت حقوق ورودی کالاها به کشور بوده است تا تولیدکننده در بازه زمانی طولانی‌تری، حقوق ورودی مربوط به کالاهای وارداتی مورد نیاز بخش تولید را پرداخت کند. از دیگر اقدامات تسهیلگر فعالیت اقتصادی تولیدکنندگان می‌توان به قانون بخشودگی «مالیات در بدو ورود» اشاره کرد. فعالان اقتصادی با گذشت سه سال از آغاز فعالیت خود چنانچه به‌عنوان مؤدیان خوش‌حساب شناخته شوند یا در گروه فعالان اقتصادی برگزیده^۱ که توسط گمرک جمهوری اسلامی ایران اعتبارسنجی می‌شود، قرار گیرند، از پرداخت ۲ درصد مالیات در بدو ورود معاف می‌شوند. لازم به توضیح است که این نوع مالیات، در سال‌های پیش برای واردکنندگان معادل ۴ درصد ارزش اظهارشده کالاها بود، اما در دولت سیزدهم این مقدار به ۲ درصد تقلیل یافت. بنابراین، می‌توان گفت این‌گونه معافیت‌ها و فرصت‌بخشی‌ها به تولیدکنندگانی که مواد اولیه تولید را به کشور وارد می‌کنند، زمینه‌ساز پیشرفت و جهش در تولید است.

۳- ملاحظات امنیت اقتصادی

مواجهه کشور با مشکلاتی مانند جنگ تحمیلی و اعمال تحریم‌های ظالمانه علیه کشور در سال‌های

- تخصیص ارز دولتی به برخی کالاها

با توجه به وابستگی کشور به مواد اولیه وارداتی در بسیاری از زمینه‌های تولید و وجود مشکلات ناشی از توزیع ارز دولتی در سال‌های اخیر، سیاست عدم تخصیص ارز به همه کالا و تخصیص ارز به برخی از کالاهای اولویت‌دار (کالاهای اساسی، دارو، محصولات پتروشیمی و...) در پیش گرفته شد. این اقدام پیامدهای توری بسیار زیادی با خود به همراه داشته است، اما تخصیص ارز دولتی به برخی از کالاها از جمله دان مرغ و... که یکی از الزامات تولید کالای اساسی در داخل بود، موجب شد تا تولیدکنندگان طیور بتوانند با افزایش تولید خود بر تأمین نیاز داخل، به صادرات کالای تولیدی خود نیز بپردازند. به عبارت دیگر، تخصیص ارز به کالاهای یادشده سبب شده است که نه تنها بنگاه‌های تولیدی و اقتصادی مورد حمایت قرار گیرند، بلکه باعث رشد مثبت تراز تجاری کشور شده است. این اقدام افزون‌بر کوتاه کردن دست رانت‌گیران در بازار ارز منجر به رونق تولید داخل و افزایش رقابت‌پذیری کشور شد که می‌تواند گامی مثبت در راستای جهش تولید در کشور باشد.

- اعمال برخی بخشودگی‌ها و فرصت‌بخشی‌ها به فعالان اقتصادی

یکی از مسائلی که اغلب تولیدکننده‌ها در روند تولید خود با آن مواجه هستند و همواره به دلیل کمبود سرمایه در گردش یا احتمالاً برخی اشتباهات کارشناسی از آن به‌عنوان یکی از نقاط مسئله‌ساز در

1. AEO

هر نوع کالایی شد. این اقدام افزون‌بر جلوگیری از کمبودهای ارزی، مانع ورود کالاهای مشابه تولید داخل از خارج شد. از این رو شاید بتوان گفت این اقدام در دولت سیزدهم منجر به راه‌اندازی بسیاری از کارخانجات تعطیل و نیمه‌تعطیل و درنهایت، به‌کارگیری نیروی کار جوان در کشور شد. بنابراین، می‌توان گفت اتخاذ سیاست‌هایی که بتواند با مدیریت صحیح واردات در کشور منجر به رونق تولید و اشتغال شود، امنیت اقتصادی کشور را تقویت می‌کند.

یکی از اقداماتی که در سال‌های اخیر با هدف افزایش شفافیت واردات در سیستم‌های دولتی به کار گرفته شده، ثبت دقیق سفارشات و بهره‌برداری از سامانه جامع تجارت است که هرروزه افزون‌بر تقویت این سیستم، سازمان‌های مربوط به تجارت کل کشور به آن می‌پیوندند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

افزایش مناسبات بین‌المللی میان کشورها که در نتیجه جهانی شدن رخ می‌دهد، کشورها را ناچار به گسترش روابط تجاری و حداکثرسازی سود می‌کند. این موضوع موجب می‌شود تا هریک از بازیگران در این عرصه به تولید کالایی روی بیاورند که در آن مزیت نسبی و مطلق دارند. از این رو با اعمال برخی محدودیت‌ها از جمله تعرفه‌گذاری و... از ورود هر نوع کالایی به کشور خود جلوگیری می‌کنند تا در

متمادی موجب شد تا روند توسعه کشور به‌کندی صورت گیرد. در این میان، انتقال فناوری و ورود سرمایه که دو عامل مهم پیشرفت در اقتصاد کشورها شمرده می‌شوند، در اقتصاد ایران با محدودیت روبه‌رو بوده است که این موضوع وابستگی کشور به واردات مواد اولیه تولید و کالاهای ساخته‌شده را در سالیان متمادی رقم زده است. ورود کالا به کشور به‌خودی خود منافاتی با رونق تولید ندارد، اما اولویت‌بندی در نوع کالاهای وارداتی و نیز عدم مجوز برای ورود کالاهای با قابلیت تولید در داخل حائز اهمیت است.

بررسی روند گذشته کشور نشان می‌دهد عدم اولویت‌بندی در نوع اقلام وارداتی به کشور در سال‌های گذشته نه‌تنها مشوق تولید نبوده، بلکه با افزایش ضربه‌پذیری تولیدکننده داخلی منجر به کاهش رقابت‌پذیری محصولات تولید داخل در عرصه بین‌المللی شده است. این موضوع افزون‌براینکه با کاهش سوددهی کارخانجات منجر به تعطیلی آن‌ها و درنهایت، اخراج کارگران می‌شود، با افزایش هزینه‌های اجتماعی دولت و نیز کاهش رفاه خانوارها امنیت اقتصادی و ملی را دچار خدشه می‌کند. از سوی دیگر، خروج ارز به دلیل واردات بی‌رویه پیامدهایی مانند کمبود ارز را به کشور تحمیل می‌کند که این موضوع زمینه‌ساز گسترش سفته‌بازی در بازار ارز خواهد بود.

اجرای عملیاتی حذف ارز ترجیحی از سال 1401، با تحمیل تورم بالا به هزینه‌های عمومی مردم همراه بود، اما تا اندازه زیادی مانع تخصیص ارز به واردات

با توجه به اهمیت این موضوع، برخی راهکارها برای بهبود وضع موجود به شرح زیر ارائه می‌شود.

- اتخاذ راهبرد توسعه فعالیت‌های اقتصادی و تعیین بخش‌های اولویت‌دار: با توجه به منابع محدود کشور پیشنهاد می‌شود با احصای بخش‌های اولویت‌دار و بر اساس مزیت‌های نسبی و مطلق به تعیین راهبرد توسعه در کشور بپردازیم. این اقدام باید به‌دور از سیاست‌های بخشی‌نگرایانه، منطقه‌گرایی و اعمال سلیق شخصی باشد و تنها ملاک برای تعیین این اولویت‌ها، تأسی به ظرفیت‌های استانی و آمایش سرزمینی باشد.

به دلیل وقوع جنگ در اوکراین، مجبور به خرید مازاد بر نیاز کالاهای مصرفی در کشور شدیم که درنهایت، هزینه هنگفت ناشی از نگهداری بار روی کشتی‌ها (دموراز) به کشور تحمیل شد. از این‌رو شاید آمار مربوط به سال ۱۴۰۲ در مقایسه با سال ۱۴۰۱، به دلیل این‌گونه وقایع تا حدی هدف اصلی را برآورده نسازد و رشد منفی واردات کالاهای مصرفی در سال ۱۴۰۲، به دلیل مازاد واردات در سال ۱۴۰۱ بوده باشد.

- تهیه و ابلاغ سیاست‌های صادرات‌گرا و بلندمدت: عدم برنامه‌ریزی دقیق در حوزه نوع کالاهای وارداتی نشان داده که ورود مواد اولیه برای تولید کالاهای مصرفی اغلب منجر به تولید کالاهایی

عرصه رقابت با همتایان خود افزون‌بر حفظ قدرت چانه‌زنی مانع ضربه‌پذیری بخش‌های تولیدی کشور شوند. در بررسی اقتصاد ایران نیز می‌توان دید که به علت محدودیت‌های بسیار زیاد بین‌المللی به دلیل اعمال تحریم‌های ظالمانه، رشد تولید که به نوعی وابسته به فناوری و ورود سرمایه به کشور است، در سال‌های متمادی از روند مطلوب و مثبتی برخوردار نبوده است، اما در سال‌های اخیر شاهد رشد مثبت اقتصادی در کشور بوده‌ایم. تحقق شعار سال که «جهش تولید با مشارکت مردم» است، نیازمند عزمی راسخ در تداوم این رشد و تکانه‌ای عظیم در عرصه تولید است که این مهم توجه به وضعیت روابط تجاری و چگونگی ورود و خروج کالاها به کشور را گوشزد می‌کند.

نگاهی به سابقه عملکردی کشور در خصوص نوع کالاهای وارداتی بیان می‌کند ایران در مبادلات خود مجبور به ارزان‌فروشی و در مقابل خرید کالاها با قیمتی گران‌تر بوده است. همچنین، مبادرت به ورود کالاهایی با فناوری پایین یا کالاهای مصرفی کرده است. این موضوع در سال‌های اخیر با اعمال برخی محدودیت‌ها در عرصه تخصیص ارز در حال برطرف شدن است. هرچند برخی سیاست‌ها به منظور هدفمندسازی واردات و نیز سیاست‌های تشویقی به منظور جهت‌دهی واردات با هدف زمینه‌سازی جهش تولید در کشور صورت گرفته است، اما به نظر می‌رسد این سیاست‌ها برای برآوردن رشد ۸ درصدی در پایان برنامه هفتم توسعه کافی نباشد.

سرمایه‌گذاران به عرصه تولید کشور، کاهش بوروکراسی‌های اداری و موانع سرمایه‌گذاری و درنهایت، وجود امنیت سرمایه در کشور است. در دولت سیزدهم اقدامات خوبی در راستای تسهیل فضای کسب‌وکار و پیاده‌سازی دولت الکترونیک صورت گرفت، اما پیشنهاد می‌شود در این راستا با تسهیل فضای تجاری و گمرکی کشور، هماهنگی میان دستگاه‌های متولی تجارت با سرعت بیشتری صورت پذیرد.

منابع

- گزارش اجمالی عملکرد تجارت خارجی کشور سال 1402، سازمان توسعه تجارت ایران
<https://www.mefa.ir/fa-IR/shada/11910/news/view/22685/263855/?init>.

شده است که عمدتاً مصرف داخلی داشته‌اند. این موضوع به‌رغم ارزیابی بالای واردات این‌گونه مواد اولیه، توسعه صادرات کشور و درنهایت ارزآوری پذیرفتنی برای اقتصاد ایران به همراه نداشته است. پیشنهاد می‌شود با تدوین راهبرد مبتنی بر واردات صادرات‌گرا (به‌عبارت‌دیگر، به کالاهایی اجازه ورود داده شود که منتج به تولید کالاهای صادراتی می‌شوند) و با مدنظر قرار دادن شرایط صنایع نوپا، راهبردی و ضروری که حمایت از آن‌ها در دوره زمان‌بندی‌شده لازم است، زمینه جهش تولید در کشور را فراهم آوریم.

- **تدوین بسته‌های حمایتی صادرات‌محور:** تعیین اولویت‌های تولیدی بر اساس راهبرد صنعتی کشور یکی از الزامات اولیه تدوین بسته‌های حمایتی است که پس از تعیین این اولویت‌ها و با عنایت به صنایع نوپا و راهبردی و... پیشنهاد می‌شود برخی بسته‌های حمایتی در قالب حمایت‌های بانکی و مالی، تعرفه‌ای، مالیاتی، انرژی، مالکیتی و... با توجه به زمان شکوفایی هریک از صنایع به تفکیک ارائه شود. لازم به توضیح است این بسته‌های حمایتی همان‌طور که اشاره شد، متناسب با روند شکوفایی هریک از صنایع، در بازه زمانی محدود در نظر گرفته شود. بنابراین، ارائه خدمات حمایتی به صنایع مختلف تولیدی با توجه به نقشه راه کشور و به‌طور محدود، یکی از راه‌های تشویقی دولت به‌منظور رونق و جهش تولید در راستای توسعه صادرات است.

- **تسهیل فضای کسب‌وکار در راستای ارتقای صادرات:** یکی از عوامل بسیار اثرگذار در ورود